

Universität Tübingen · Wilhelmstraße 50 · 72074 Tübingen

Filozofická fakulta
Masarykovy Univerzity
Arna Nováka 1
602 00 Brno
Česká republika

v Tubinkách, 15. června 2013

Posudek na habilitační práci „Enklitika v češtině barokní doby“, předloženou panem dr. Pavlem Koskem, PhD.

Habilitační práce Pavla Koska se zabývá velmi důležitým a aktuálním, zároveň však také širokým tématem, totiž vývojem několika typů klitických slov v barokní epoše. Klitika představují zajímavý a základní jev českého gramatického systému, od staré češtiny dodnes, ale dosavadní literatura se soustřeďovala na moderní jazyk, starou češtinu a renesanční češtinu. Koskova práce plní tu mezeru a přitom přihlíží ke všem dosavadním pracím jak ze synchronní jak z diachronní jazykovědy. Nikdy není jednoduché psát o tématu, jemuž už bylo věnováno mnoho studií, ale autor se s tím úkolem vypořádá vynikajícím způsobem. Dále se budu krátce zabývat všemi kapitolami práce a komentovat je, končím několika obecnějšími komentáři a celkovým úsudkem o práci.

V úvodní kapitola (s. 8–22) autor představuje základní syntaktické pojmy práce, tj. slovosled a aktuální členění, a zabývá se také diagnostickými metodami, všechno ze synchronního hlediska. Druhá kapitola (s. 23–49) je věnována pojmu klitik a pravidlům, podle kterých se řídí jejich užívání a slovosled. Potom jak autor popsal pravidla pro dnešní jazyk, zabývá se v odstavci 2.5 výběrem zkoumaných enklitik a kritérii popisu. V obou případech volí přiměřený přístup, přičemž se mi zvláště líbí doprovodné kritérium interpunkce (s. 45), tu hraje roli, že autor patří mezi nejlepší znalce interpunkčního systému starší češtiny.

V dalších kapitolách autor jedná o místě baroka v periodizaci češtiny (s. 50–54), o výběru textů (s. 55–60) a o pravidlech transkripce (s. 61–62). Periodizace je téma, o němž radši nic neřeknu, dá se o tom diskutovat donekonečna a mohou být samá různá hlediska. Důležité je, že autor tu (na s. 54) identifikuje také možné vlivy latiny a němčiny na barokní češtinu, k tomuto tématu se v práci vrací několikrát. Co se týká textů, tak je opravdu chvályhodné, jak velký a téměř reprezentativní korpus autor sestavil z různých zdrojů, a obdivuji množství úvah, které ho přitom vedly. V korpusu ani nechybějí dobové gramatiky a jejich reflexe. Dále přihlíží také k textům, jejichž latinské nebo německé předlohy jsou známé a tím zčásti umožňuje srovnání s latinskými nebo německými konstrukcemi, které mohly ovlivnit češtinu. Transkripce textů se řídí podle toho, co je v Českých zemích zvykem, a nebudu s ní polemizovat, i když sám dávám přednost transliteraci. Jen na okraj podotknu, že princip ponechávání původní kvantity a jazykových změn, které moderní čeština nepřijala, někdy vede k problémům s čitelností textu, a tím je v rozporu s požadavkem, že text má být způsoben pro dnešní čtenáře.

Další dvě kapitoly se zabývají částicemi *t'* (s. 63–90) a *li* (s. 91–114) a jejich realizací ve zkoumaných textech. Autor tu s velkou důkladností analyzuje užívání v různých typech textů, výkyvy frekvence v ten nebo onen směr a tři základní pozice (postiniciální, mediální a finální) a přichází k zajímavému výsledku, že *t'* vlastně nemá význam v užším slova smyslu, ale spíše ukazuje na aktuální členění. Částice *li* je zase na cestě k subjunktoru. Obě částice slouží jako dobrý příklad starých a zděděných klitik, která ještě vykazují postiniciální pozice W2, která u jiných výrazů mizí poměrně rychle.

Další kapitoly se zabývají auxiliáry préterita (s. 115–162) a kondicionálu (s. 163–208). Tady se analýza stává ještě vytríbenější, protože auxiliáry zápasí také s neklitickým užíváním a procházejí různé procesy klitizace a deklitizace. Výsledky analýzy jsou velmi zajímavé, autor ukazuje, že klitika také vystupovala ve finální pozici a že mohou vstupovat do skupin klitik. Dále názorně ukazuje, jak mizí užívání klitik v pozici W2.

Desátá a vůbec nejdelší kapitola (s. 209–274) se zabývá pronominálními klitiky. Jejich popis je ještě složitější než v předešlých případech, protože část těchto klitik ještě v staré češtině byla neklitická a protože právě v této oblasti došlo ke změnám, které se zrcadlí v kolísáních. Při analýze složitých závislostí klitik na slovese a také jevů jako *clitic climbing* autor ukazuje svou vynikající znalost moderních syntaktických teorií a jejich aplikaci k starším textům.

Poslední kapitola (s. 275–309) je věnována výrazu *však*, který ještě úplně nedošel do stavu klitika a v období baroka prochází sémantickým vývojem, který byl završen až mnohem později. V této kapitole autor navazuje na své starší práce o spojkách a znovu ukazuje, že je třeba chápat historický vývoj češtiny jako kontinuální.

Celkem je to velmi důležitá a cenná práce a mám jen dvě obecné poznámky, které nejsou míněny jako kritika, ale spíš jako náměty pro budoucí práci. Za prvé bych chtěl říct něco o užívání statistických a kvantitativních metod. V práci je obsaženo mnoho zajímavých a dobře srozumitelných tabulek a grafů. Přitom autor však zůstává u deskriptivní statistiky a interpretuje tabulky a grafy v následujícím textu. Pro budoucnost bych si přál, aby snad také vyzkoušel přístupy kvantitativní lingvistiky, jak ji např. prezentuje Harald Baayen (srov. knihu *Analyzing Linguistic Data* z roku 2009).

Za druhé myslím, že otázka, jakou roli mohl hrát vliv latiny a němčiny na vývoj češtiny, v práci není vyřešena. Autor se k tomu sice na několika místech vyjadřuje a vlastně vždycky s ním souhlasím, ale je třeba říct, že nevystačujeme se srovnáním textů s jejich přímými předlohami. V oblasti jazykového kontaktu musíme také počítat se složitějšími procesy jak např. *Selective Grammatical Copying* (Johanson 2009) a je třeba přihlížet k systému „silnějšího“ jazyka v celé jeho šíři. Chci to ilustrovat na dvou příkladech: Na straně 231 autor mluví o dokladech z Artikulů sněmu Království Českého, kde se reflexivum se nachází po dvojtečce, a uvažuje o možném vlivu němčiny, nerozhoduje se však, protože chybí případná německá předloha. Tu je třeba říct, že je běžný jev v starších a dokonce i novodobých německých textech, a četba autorových poznámek mě málem přiměla k reflexím o různé roli dvojtečky v obou jazycích. Dále na straně 249 autor uvažuje o tom, jestli vysoká frekvence prefinální pozice v historiografických textech a v památkách, které jsou pod vlivem němčiny, nemůže souviset s německým vlivem. Odmítá to však s poukazem na to, že nelze předpokládat německý vliv v těchto historiografických dílech a že chybějí vzory v německých předlohách. Tu bych chtěl namítnout, že může také působit historiografický styl (někteří němečtí romanisté tomu říkají *Diskurstradition*). A v německých předlohách třeba hledat doklady s klitiky, nepomáhá nám srovnání sloves *dostat se* a *kommen* (doklad 135a na straně 249) nebo *anfangen* a *začínat se* (doklad 136/137). Relevantnější je doklad 134 (*biß er sich endlich ihrer erbarmten*), kde bych však pokládal *sich endlich ihrer* za skupinu klitik, právě v prefinální pozici.

Chci shrnout svůj posudek takto: Jedná se o velmi zajímavou a důležitou práci. Autor argumentuje s vynikající znalostí domácí a obecnějazykové literatury a pohybuje se na výši současného diskurzu. Pracuje s velkým a dobře vybraným korpusem a značně rozšiřuje naše znalosti o české skladbě v jejím historickém vývoje. Předložená práce ve vynikající míře splňuje všechna kritéria, požadovaná pro habilitační práci v České republice (a jinde), proto doporučuji Filozofické fakultě její přijetí bez výhrad a s důrazem.

Handwritten signature of T. Berger in black ink.

Prof. Dr. Tilman Berger